

STUDII

**ORIGINILE ISTORICE ALE REGIMURILOR MATRIMONIALE REGĂSITE ÎN DREPTUL
MODERN ȘI CONTEMPORAN AL FAMILIEI DIN ROMÂNIA**

dr. Marius-Ioan FLOARE*

*Ceea ce a mai fost, aceea va mai fi, și ceea ce s-a întâmplat
se va mai petrece, căci nu este nimic nou sub soare.
Dacă este vreun lucru despre care să se spună: "Iată ceva nou!",
aceasta a fost în vremurile străvechi, de dinaintea noastră.
Nu ne aducem aminte despre cei ce au fost înainte, și tot așa
despre cei ce vor veni pe urmă; nici o pomenire nu va fi la urmașii lor.*

Ecleziastul 1: 9-11

Abstract: Historical Origins of Modern and Contemporary Matrimonial Regimes in Romanian Family Law. *Contemporary matrimonial regimes in Romanian Family law can trace back their historical origins to the French Civil Code of 1804. Going further back in time, we could argue that the French codification was a conservative one that merely incorporated previous customary practices from the North of France, that trace their origins to old Germanic laws, and the written law of Southern France, which found its roots in classical and postclassical Roman law.*

The matrimonial community, the separation of assets between husband and wife and all other modern regimes are not creations of the modern world, they are merely modern interpretations of millenary practices, adapted to the egalitarian vision brought about by the improvements in the status of women.

Keywords: *matrimonial regimes, antiquity, feudalism, custom, separation, community, dowry*

Cuvinte cheie: *regimuri matrimoniale, antichitate, feudalism, cutumă, separație, comunintate, dotă*

Noul Cod civil al României, intrat în vigoare la 1 octombrie 2011, a reintrodus în dreptul nostru privat posibilitatea alegerii regimului matrimonial, posibilitate care a lipsit în țara noastră vreme de 60 de ani, vechiul Cod al familiei din 1953 instituind un regim matrimonial legal, imperativ și unic al comunității bunurilor dobândite în timpul căsătoriei (practic un regim comunitar redus la achiziții¹), reglementând foarte puține excepții de la

comunitate (în art. 31 C.fam.). Posibilitatea alegerii regimului matrimonial se regăsea însă în forma inițială a Codului civil din 1864, în vigoare până după al doilea război mondial, care reglementa explicit regimul dotal și din care s-a dedus existența unui regim supletiv al separației de bunuri, nefiind excluse nici regimuri comunitare convenționale.

Pentru a înțelege originile istorice ale regimurilor matrimoniale moderne din cele două Coduri civile din 1864 și din 2009, precum și ale regimului unic al comunității de achiziții din Codul familiei, trebuie să ne întoarcem până în antichitatea romană și în Evul mediu vest-european. Relevante pentru evoluția istorică a regimurilor matrimoniale moderne de la noi sunt atât dreptul roman clasic și post-clasic, dreptul vechi germanic, precum și dreptul medieval din Franța, care au influențat Codul civil napoleonean de la 1804, acesta din urmă fiind "transplantat" în dreptul nostru, cu minime modificări, în 1864.

Din punct de vedere terminologic, sensul modern al noțiunii de "regim matrimonial" este unul restrâns și tehnic, referindu-se doar la normele juridice care reglementează raporturile dintre soți, precum și dintre aceștia și terți privitoare la bunurile și datorile soților². În acest articol de istorie a dreptului vom adopta însă perspectiva vremurilor trecute asupra conceptului, înglobând și problemele succesoriale și de liberalități care privesc soții și care reprezentau "miezul" regimurilor matrimoniale antice și medievale. În aceste epoci trecute, regimul matrimonial nu era o problemă care să îi privească exclusiv pe cei doi soți și problemele lor patrimoniale din timpul căsătoriei, cum este privită astăzi, ci privea ansamblul familiilor celor doi soți³, liberalitățile destinate soților și problemele succesoriale care îi priveau pe soți fiind aspecte esențiale⁴, frecvent reglementate prin convenții matrimoniale sub forma unor veritabile pacte de familie⁵.

Atunci când examinăm situația regimurilor matrimoniale în antichitatea romană și în Evul mediu, se observă cu ușurință că acestea sunt influențate puternic de situația generală a femeii în familie și societate⁶, de regimul general al succesiunilor și de regimul special al unor bunuri, cum sunt fiefurile feudale. În Franța, care este "furnizoarea" arhetipurilor de regimuri matrimoniale întâlnite în ultimii 150 de ani în dreptul românesc, regimurile matrimoniale au fost preluate și adaptate atât din lumea romană, mai ales în ceea ce privește regimul dotal și separația de bunuri din "țara dreptului scris", cât și din lumea germanică, de unde s-a preluat regimul comunității în regiunile dominate de cutumă.

În Franța, libertatea de a alege regimul matrimonial s-a încetățenit abia în secolul al XVI-lea. Până atunci, în fiecare regiune opera în principiu un singur regim matrimonial. În zonele de drept cutumiar funcționa regimul comunității matrimoniale, cu diferențe de la oraș la oraș și de la regiune la regiune, pe când în regiunile "dreptului scris" și în Normandia funcționa regimul dotal.⁷

Acest periplu prin regimurile matrimoniale antice și mai ales medievale va urmări doar câteva linii generale ale acestora și unele ilustrări, întrucât într-un interval de peste un mileniu și într-o arie geografică atât de amplă au existat prea multe modificări și particularități locale pentru a putea fi cuprinse într-un simplu studiu. Caracterul eteroclit al legislației și cutumelor prerevoluționare franceze în domeniul dreptului familiei a fost curmat abia prin intrarea în vigoare a Codului civil din 1804, epoca pe care o numim în sens larg medievală fiind caracterizată de o extremă variabilitate în spațiu și timp a dreptului familiei.

REGIMURILE MATRIMONIALE ÎN DREPTUL ROMAN

În dreptul roman timpuriu, căsătoriile predominante erau cele *cum manus* (în varianta patriciană și religioasă *confarreatio* și în simularea de "cumpărare a soției" numită *coemptio*), bunurile soției devenind practic ale soțului.⁸ La momentul căsătoriei *cum manus*, tot ceea ce aparținea femeii și tot ceea ce aceasta dobânda ulterior devine proprietatea soțului, la fel ca și achizițiile făcute de un fiu sau o fiică⁹. Proprietatea nu se putea împărți, soția neavând nimic, astfel că regimul dotal și comunitatea de bunuri erau necunoscute. Soția avea drepturi succesoriale la fel ca și copiii, dar aceste drepturi nu se asemănau cu dreptul ulterior al văduvei de a-și redobânda dota, ci erau drepturi succesoriale propriu-zise asupra patrimoniului soțului defunct, patrimoniu în care fuseseră absorbite pe deplin și bunurile aduse de soție.¹⁰

Regimul dotal s-a putut manifesta doar după căderea în desuetudine a căsătoriilor *cum manus*, dota fiind bunul sau bunurile aduse de soție sau de un terț, înrudit sau nu cu soția, pentru a ajuta soțul la suportarea cheltuielilor căsniciei, cu obligația pentru soț de a le restitui la disoluțiunea căsătoriei.¹¹ Existența unei obligații de restituire a dotei era esențială pentru acest regim matrimonial, recuperarea dotei permițând, în primul rând, femeii să se recăsătorească.¹² O a doua caracteristică esențială a dotei (imobiliare - *fundus dotalis*) era inalienabilitatea acesteia, pentru același scop de a permite femeii recăsătorirea, dreptul roman clasic (*lex Iulia de fundo dotali*) permițând însă soțului să înstrăineze dota cu consimțământul soției.¹³ Dreptul postclasic din vremea împăratului Iustinian extinde inalienabilitatea dotei și la imobilele din provincii și o transformă într-una absolută, neputându-se înstrăina bunurile dotale imobiliare nici cu consimțământul soției, întrucât interesul primar protejat nu mai este al acesteia, ci al copiilor.¹⁴

Dreptul roman clasic și postclasic consacră o anumită "separație" de bunuri ale soților, comunitatea de bunuri lipsind cu desăvârșire și soțul având uzufuctul bunurilor dotale ale soției (*dos*), folosind fructele dotei pentru a acoperi cheltuielile căsniciei și putând păstra economiile pe care reușea să le facă.¹⁵ În acest context, în epoca postclasică apare *donatio propter nuptias*, o donație făcută de soț, în vederea căsătoriei¹⁶, și care rămânea practic în proprietatea și sub controlul lui, dar în caz de insolvență nu revenea creditorilor soțului¹⁷. În cazul defacerii căsătoriei, dacă aceasta era din vina soției, soțul putea păstra o parte din dotă (*dos*). În schimb, dacă defacerea căsătoriei era imputabilă soțului, soția putea păstra o parte din *donatio propter nuptias*.¹⁸ În timpul căsătoriei romane erau interzise donațiile între soți, mai ales cu privire la bunuri de valoare, pentru a evita spolierea soției de bunurile proprii sau, dimpotrivă, acapararea de către soție a bunurilor soțului.¹⁹

Împărații romani precreștini doreau probabil și ei să controleze într-o anumită măsură divorțurile, dar atașamentul populației față de libertatea căsătoriei i-a determinat pe conducători să se limiteze la a impune sancțiuni pecuniare pentru partea vinovată de divorț. Soțul putea reține a șasea parte a dotei soției (*dos*) în caz de infidelitate a acesteia, a opta parte pentru greșeli mai puțin importante, la toate acestea adăugându-se câte a șasea parte pentru fiecare copil care rămânea în grija tatălui în baza puterii sale paterne, fără ca totalul să

depășească o jumătate din dotă. Dacă bărbatul era cel în culpă pentru divorț, el trebuia să restituie întreaga dotă deîndată, pierzând beneficiul termenului de grație obișnuit de un an.²⁰

Nici împărații romani creștini nu s-au aventurat să interzică divorțul, ci doar au mărit sancțiunile pecuniare pentru soțul în culpă, soția a cărei conduită îi furnizase soțului motive legitime de divorț urmând să-și piardă întreaga dotă (*dos*) în favoarea soțului, iar soțul care i-a dat soției motive de divorț urma să piardă în favoarea ei *donatio propter nuptias*. Aceste bunuri urmau să revină în deplină proprietate copiilor, dacă aceștia existau, soțul sau soția având doar un drept de uzufruct viager. Dacă nu existase nici dotă și nici donație pentru căsătorie, partea în culpă urma să piardă un sfert din bunurile sale în favoarea soțului nevinovat de disoluția căsătoriei. Vinovăția la divorț se "atribuia" și în cazul părții care ceruse divorțul pentru motive nesențiale, astfel încât să fie descurajate divorțurile dintr-un capriciu.

Nu existau sancțiuni pecuniare pentru divorțul consensual *divortium bona gratia* doar în situația în care nu existase niciun fel de culpă a soților, de exemplu dacă unul dintre ei dorea încetarea efectelor căsătoriei pentru a putea intra la o mănăstire sau soțul fusese timp de peste cinci ani în captivitate în străinătate, precum și dacă nu existase niciodată perspectiva de a avea copii.²¹

Împărații romani creștini îl "pedepseau" pe soțul care se recăsătorea, privându-l de deplina proprietate a bunurilor pe care le dobândise ca urmare a primei căsătorii (*lucra nuptialia*), lăsându-i doar un drept de uzufruct în acele situații în care trăiau copii din prima căsătorie, aceasta fiind o măsură de protejare a intereselor acestora în fața părintelui vitreg, părinte față de care lumea antică era profund suspicioasă.²²

Prin Novella 97 din anul 529, împăratul Iustinian a impus o egalitate absolută între valoarea dotei aduse de soție și valoarea donației *propter nuptias* făcute de soț.²³ Această exigență era necunoscută în dreptul roman clasic, regăsindu-se însă în Cutumiariul siro-roman, care arăta că exista o diferență între cutumele din provinciile apusene și capitală, pe de-o parte, și cutumele din provinciile orientale ale imperiului, pe de altă parte. La Constantinopol și în provinciile apusene (ale Imperiului bizantin), egalitatea între aceste două tipuri de liberalități era absolută, pe când în provinciile orientale se considera că soțul trebuie să facă o donație echivalentă cu jumătate din dotă.²⁴

Sub influența ideilor egalitare creștine, treptat, soția nu mai este titulara unui simplu drept de creanță privind dota sa ci devine proprietara acesteia, având un drept de ipotecă, un privilegiu și acțiunea în revendicare. Soțul se transformă din stăpânul dotei (*dominus dotis*) într-un administrator al bunurilor altuia, așa cum este în regimul dotal modern.²⁵

REGIMURILE MATRIMONIALE ÎN EVUL MEDIU TIMPURIU

În vechiul drept germanic de pe teritoriul Franței, femeia care se căsătorea intra sub tutela (*mundium*) soțului său, toate bunurile sale mobile și imobile revenind acestuia, regimul matrimonial fiind asemănător cu regimul roman *cum manus*, soția fiind practic lipsită de personalitate civilă autonomă.²⁶ Dreptul "barbar" germanic din antichitate și Evul mediu

timpuriu admitea existența puterii maritale, care căzuse în deusetudine la Roma deja din epoca imperială. Această putere maritală germanică diferea însă de *manus* din epoca romană, care presupunea puterea absolută a *pater familias* și absorbea complet bunurile și personalitatea femeii, acest *mundium/mainbourg* germanic fiind un simplu drept de tutelă și protecție al soțului asupra femeii, soțul fiind garantul soției sale.²⁷ În epoca feudală, femeia era supusă puterii maritale indiferent de condiția sa socială, atât femeile nobile cât și cele roturiere (persoane libere, fără titluri nobiliare) neputând încheia niciun act juridic civil fără consimțământul soțului său. Toate bunurile femeii, ca de altfel și persoana sa, erau supuse tutelei maritale fără distincție, intrând aici atât bunurile mobile cât și imobile, atât fiefurile cât și alodiile sau imobilele închiriate.²⁸

Soțul putea dispune singur de bunurile mobile și imobile aduse de soția sa, aceasta din urmă neavând posibilitatea de a le revendica de la terți dobânditori.²⁹ Acest regim drastic s-a atenuat în timp, fiind recunoscut soției un drept de a cere separarea totală sau parțială a unor bunuri pe parcursul căsătoriei, iar după dizoluția căsătoriei s-a recunoscut un drept al soției de a redobândi bunurile imobile, în natură sau în echivalent valoric, bunurile mobile rămase și chiar o parte din bunurile achiziționate din economiile făcute în timpul căsătoriei, mergând uneori până la jumătate din acestea sau, mai frecvent, o treime.³⁰

În pofida puterii sale maritale, soțul nu era proprietar al bunurilor soției sale, bunurile ambilor soți formând o universalitate voluntară asupra căreia însă existau drepturi succesoriale ale unor terți.³¹ Soția nu putea aduce niciun fel de modificări acestor bunuri fără acordul soțului, iar dacă aceasta acționa fără acord, soțul se putea opune actelor sale în termen de un an și o zi sau actul nu își producea efecte decât după decesul soțului.³² Soțul putea dispune însă liber de bunurile mobile ale soției aflate în posesia sa, însă nu putea înstrăina bunurile imobile ale soției fără acordul acesteia și a celor mai apropiați moștenitori, în afară de cazul unei nevoi urgente.³³

Aceste drepturi ale soției asupra bunurilor maritale după dizoluția căsătoriei prin moartea soțului au o natură juridică destul de controversată în vechiul drept germanic, putând fi privite ca un simplu câștig de supraviețuire (*douaire*) sau ca o anticipare a comunității matrimoniale de mai târziu.³⁴ Există numeroase argumente în favoarea încolțirii ideii de comunitate matrimonială, printre care testamentele conjunctive ale soților prin care soția lăsa soțului său care i-ar fi supraviețuit treimea din achiziții la care ea avea dreptul, exheredându-i pe ceilalți moștenitori, sau legiurile care îi considerau pe soți, după trei ani de căsnicie, că aveau o comunitate de achiziții, din care soțul avea dreptul la două treimi și soția o treime.³⁵

În epoca galo-francă se păstrasera urmele vechilor obiceiuri, conform cărora soțul cumpăra simbolic *mundium*-ul soției sale, dar prețul își schimbase natura și devenise un avantaj matrimonial pentru femeie, constituit de soț în momentul logodnei, în vederea căsătoriei proiectate, această liberalitate fiind numită *dos* sau *dotalitium*. În ziua următoare nunții, soțul făcea soției un cadou cunoscut sub denumirea germanică de *morgengab* (cadoul dimineții). Treptat s-a încetățenit obiceiul de a promite *morgengab* în același timp cu *dotalitium*, ajungându-se în timp ca cele două avantaje matrimoniale să se confunde sub denumirea de *douaire* (drept de supraviețuire). Aceste liberalități se făceau fie în deplină

proprietate, fie sub forma uzufructului, conform convenției matrimoniale. Aceste liberalități (*douaire*) se făceau de multe ori la "poarta bisericii" (*ad ostium ecclesiae*), fiind numite *oscle/osculum* în vechile cutume, fiind cerute frecvent atât de dreptul canonic cât și de cel laic pentru validitatea căsătoriei. Această liberalitate (*douaire*) era la origini pur convențională, dar treptat s-a format cutuma de a da aceste avantaje deplin drept soției la moartea soțului, chiar și în lipsa unei convenții speciale făcute la momentul logodnei³⁶. Astfel au apărut două tipuri de *douaire*, unul convențional și unul cutumiar. Instituirea "dreptului de supraviețuire" cutumiar a fost atribuită ordonanțelor date de Filip al II-lea și de Ioan fără Țară, dar aceștia nu au făcut probabil decât să consacre obiceiuri preexistente, cutumele salice dând și ele văduvei o treime din bunurile soților cu titlu de *douaire*.³⁷

În lumea galo-germanică, femeia nu avea drepturi succesoriale la averea imobiliară a părinților săi. Iar după căsătorie își pierdea toate drepturile succesoriale. Consacrându-i dreptul la un sfert, o treime sau jumătate din averea soțului după decesul acestuia, i se recunoșea practic dreptul la o cotă-parte corespunzătoare din ansamblul bunurilor matrimoniale. Această cutumă s-a păstrat și atunci când femeia nu a mai fost exclusă de la succesiunile imobiliare, acest regim matrimonial fiind numit comunitate universală și realizând contopirea între două realități diferite: comunitatea matrimonială redusă la mobile și achiziții și drepturile soției supraviețuitoare (*douaire*).³⁸

Drepturile văduvei în dreptul germanic (saxon - *Oglinga Saxoniei* - *Sachsenspiegel*) erau în legătura cu bunurile aduse de ea ("dota" sa - *maritagium*), care îi rămânea în folosință, ea reluându-și în general bunurile pe care le adusese la căsătorie (*maritagium*), bunurile proprii și mobilele existente. În diverse regiuni și perioade când se aplica dreptul cutumiar germanic, văduvei îi revenea folosința unei treimi din bunurile soțului sau o treime din bunurile asigurate de soț cu titlu de "cadoul dimineții" (*morgengabe*) sau o treime din bunurile achiziționate în timpul căsătoriei, uneori chiar folosința unei jumătăți din bunurile soțului.³⁹

REGIMUL COMUNITĂȚII MATRIMONIALE ÎN EVUL MEDIU

Regimul de comunitate în Franța poate fi privit și ca o creație a Evului mediu. El nu exista ca atare în antichitate, fiind străin dreptului roman și astfel și părții meridionale a Franței cunoscută ca "țara dreptului scris". Regimul de comunitate era specific părții din Franța unde domina dreptul cutumiar, în zona dreptului scris fiind specific regimul dotal. Originea regimului de comunitate a fost pe rând atribuită dreptului roman, dreptului celtic galic (unde, potrivit lui Iulius Caesar, exista comunitate, dar una diferită, unde intra în comunitate dota femeii și o parte egală din bunurile bărbatului, acestea revenind soțului care supraviețuia, împreună cu toate economiile soților) sau a fost privită de Robert Pothier ca o instituție pur feudală, derivată din așa-zisele "societăți tacite" ale șerbilor, cutumele cum erau cele din Beauvoisis, culese de Beaumanoir, prevăzând că bunurile mobile vor deveni comune pentru cei care locuiau împreună mai mult de un an și o zi. Asimilarea dintre societățile tacite și comunitatea

conjugală a fost criticată tocmai pentru că, în cazul comunității conjugale, spre deosebire de societățile tacite, nu era necesară trecerea unei perioade de timp pentru instituirea comunității de bunuri, fiind suficientă celebrarea căsătoriei.⁴⁰

Explicația cea mai credibilă privind originea comunității matrimoniale în Franța ține de influența dreptul germanic și a fost susținută de juriștii Antoine Loysel⁴¹ și Le Brun, chiar dacă nu putea fi integrată complet în "legile barbare" (*Leges Barbarorum*)⁴². "Germenul" comunității matrimoniale din dreptul germanic s-a dezvoltat în evul mediu în cadrul diverselor cutume, ceea ce explică existența sa în cazul burgheziei și a țăranilor liberi (roturieri), în privința cărora nu se putea aplica teoria societăților tacite, aceeași fiind situația cutumelor, cum e vechea cutumă din Bourges, care respingea societățile tacite în general dar acceptau comunitatea matrimonială a soților.⁴³ Deja în secolele al X-lea și al XI-lea, femeia participa la actele juridice încheiate de soț, acționând împreună cu acesta cu privire la toate achizițiile și înstrăinările de bunuri ale soților, femeia devenind astfel "asociata" soțului său. Această comunitate exista în toate clasele sociale, dincolo de societățile tacite care se refereau doar la șerbi.⁴⁴

În vechiul drept germanic, pe durata căsătoriei, soțul era "stăpânul" bunurilor comune, administrând bunurile femeii în baza *mundium*-ului marital (puterea asupra femeii, asemănătoare *manus*-ului roman), putând dispune de toate bunurile mobile, de toate veniturile și de toate achizițiile. Doar la moartea soțului, văduva își redobânda bunurile proprii în starea în care se aflau, intrând aici dreptul de supraviețuire (*douaire*), "cadoul dimineții" (*morgengab*), *gerade* (drept special de redobândire a bunurilor mobile de către soție⁴⁵) și obiectele de uz personal. Văduva mai avea și o cotă-parte din achizițiile făcute în timpul căsătoriei, în cazul francilor această cotă fiind de o treime conform unei capitulare a lui Ludovic cel Pios, celelalte bunuri ale soțului defunct trebuind împărțite cu copiii. Aceste avantaje aparțineau doar soției supraviețuitoare și mai degrabă în calitatea ei de moștenitoare decât ca și o consecință a regimului matrimonial. Toate legiurile barbare prevedeau anumite drepturi patrimoniale pentru văduvă.⁴⁶

Comunitatea matrimonială germanică pornea de la două premise: femeia căsătorită nu avea dotă, nici în accepțiunea romană, nici în cea modernă a conceptului, și nu avea nici drepturi succesoriale⁴⁷, astfel că regimul comunității devenea un imperativ social pentru a compensa aceste lipsuri. Și în cadrul comunității matrimoniale germanice, chiar atunci când "prețul" prin care soțul cumpăra soția a devenit treptat simbolic și ceremonial, soțul continua să remită direct soției o sumă de bani la căsătorie, aceasta fiind "dota" în sens germanic, iar după noaptea nunții exista tradiția de a se face un al doilea cadou de către soț în favoarea soției consacrat sub numele de "cadoul dimineții" sau *morgengab*.⁴⁸

În cutumele medievale franceze nu se întâlnea însă comunitatea matrimonială universală, absolută, care se întâlnea în anumite orașe libere din Germania. În diverse cutume consemnate în scris în regiunile franceze, soțul supraviețuitor putea păstra achizițiile făcute în timpul căsătoriei, mai ales dacă nu existau copii, și putea dispune de ele sau le putea lăsa moștenitorilor săi. În cazul în care existau copii, achizițiile din timpul căsătoriei trebuiau cel mai frecvent împărțite cu aceștia.⁴⁹

În anumite regiuni franceze (Tournai, Arras, Daours, Auvergne, Neuf Brisach în Alsacia), soția avea dreptul în caz de predeces al soțului la o cotă-parte, mergând de la un sfert până la o treime, din bunurile care se găseau în stăpânirea soților în timpul căsătoriei, inițial pentru că, prin căsătorie, era exclusă de la moștenirea imobiliară a rudelor sale, iar ulterior în virtutea obiceiului împământenit anterior.⁵⁰

Sistemul comunității matrimoniale s-a propagat între orașele franceze, trecând de la unul la altul și fiind privit ca un privilegiu pe care îl reclama burghezia din toate orașele. În secolul al XIII-lea, acest regim matrimonial s-a generalizat, fiind menționat în toate culegerile de cutume ale epocii, și aplicându-se atât nobililor cât și țăranilor liberi.⁵¹

Datorită influenței regimului feudelor, au apărut clauze restrictive de comunitate în convențiile matrimoniale. Marea nobilime modifica dreptul comun printr-o serie de dispoziții speciale, făcute cu scopul de a păstra bunurile în familie și a asigura conservarea averii marilor familii nobiliare. Aceste clauze din convențiile matrimoniale trebuiau respectate chiar împotriva prevederilor cutumelor, existând o mare libertate a convențiilor matrimoniale, mai ales în cazul familiilor din marea nobilime.⁵²

Pe lângă normele introduse în regimul conjugal de influența feudală, trebuie semnalate și cele provenite din cutumele țăranilor liberi (roturieri). Majoritatea cutumelor prevedeau că regimul de comunitate matrimonială începea o dată cu binecuvântarea nupțială, dar anumite cutume (din Grand-Perche de Lodunois, Maine, Anjou și Bretagne) admiteau comunitatea de bunuri mobile și de achiziții a soților doar după ce aceștia locuiau împreună timp de un an și o zi, alte cutume (din Dreux, Chartres și Châteauneuf) păstrând această cerință, dar doar pentru cei aflați la prima căsnicie. Aceste cutume restrictive asimilau practic o comunitate matrimonială cu societatea tacită a șerbilor, care presupunea și ea locuirea împreună timp de un an și o zi.⁵³

Regimul matrimonial din zonele cutumiare ale Franței pornește de la ideea de putere maritală, soțul fiind un fel de "tutore" al soției sale și "stăpân" al comunității matrimoniale, el putând dispune liber de bunurile din comunitate în timpul căsătoriei. Drepturile femeii asupra comunității matrimoniale nu deveneau efective decât la soluția acesteia, spre deosebire de societățile tacite antemenționate, unde toți "asociații" sunt "coproprietari" și au aceleași drepturi. În toate zonele cutumiare, soții își redobândeau la soluția căsătoriei bunurile pe care le aduseseră la încheierea acesteia. Comunitatea matrimonială tipică din Franța în epoca medievală se compunea în general din bunurile mobile, din achiziții și din fructele bunurilor, fiind o comunitate redusă la bunuri mobile și achiziții⁵⁴, soților rămânându-le ca bunuri proprii, în principal, moștenirile.⁵⁵

În secolele al XVI-lea - al XVII-lea, vechiul sistem al comunității conjugale se schimbă în favoarea femeii, care nu mai era ținută să răspundă de datoriile comunității decât în limita emolumentului său. Privilegiul de a renunța la comunitate fusese rezervat până atunci doar soților de nobili, mai ales în considerarea ipotezei-tip a unei văduve nobile rămasă cu datoriile, după decesul soțului într-o cruciadă sau într-o alta călătorie în străinătate.⁵⁶ Extinderea privilegiilor femeii nobile la femeile burgheze s-a făcut în paralel cu generalizarea regimului comunității matrimoniale și în privința nobilimii, care îl respinsese vreme îndelungată în

anumite ținuturi. S-a înlăturat astfel dreptul soțului nobil supraviețuitor de a lua toate bunurile mobile atunci când nu avea copii. A rămas însă aplicabilă uzanța ca soțul supraviețuitor dintr-o familie nobilă să păstreze bunurile mobile cele mai prețioase.⁵⁷

Rigiditatea dreptului feudal a avut ca efect paradoxal să întărească drepturile femeii asupra comunității matrimoniale, recunoscându-i-se calitatea de coproprietară asupra bunurilor achiziționate de soț în timpul căsătoriei. În mod normal, pentru schimbarea vasalului se plătea o taxă în favoarea seniorului feudal. Drepturile de "mutație" nu erau însă datorate în cazul acceptării beneficiului comunității de către soție, nici în cazul partajării achizițiilor făcute în comun de soți, întrucât femeia era considerată, de la momentul dobândirii bunului, ca fiind proprietara părții ce i se atribuia prin partajul succesoral, acesta având un caracter declarativ. Dreptul de dispoziție exercitat de soț asupra achizițiilor nu afecta astfel dreptul de proprietate al femeii asupra a jumătate din acestea de la momentul dobândirii lor. Tot astfel, văduva beneficiară a unei dote era exceptată de la a plăti "răscumpărarea" (*relief*) pentru dreptul său de supraviețuire (*douaire*).⁵⁸

REGIMUL DOTAL MEDIEVAL

Regimul dotal în Franța medievală era de inspirație romană și pornea de la premisa că tatăl trebuia să constituie o dotă pentru fiica sa și această dotă trebuia protejată⁵⁹. Regimul dotal roman apăruse într-un context de fragilitate a legăturii conjugale și de frecvență crescută a divorțurilor, femeia măritată nefiind privită ca o "asociată" a soțului său și interesele lor fiind separate cu grijă.⁶⁰

În Franța meridională, unde predomina dreptul scris de sorginte romană, regimul matrimonial nu a fost modificat fundamental de feudalism, aplicându-se în continuare regimul dotal și în privința fiefurilor, aporturile soților fiind reglementate de dreptul roman. În secolul al XI-lea și al XII-lea, nobilii dăruiau fiicelor lor cu titlu de dotă atât fiefuri cât și alodii. Soțul dăruia la rândul său viitoarei sale soții, cu titlu de *dotalitium* sau *sponsalium*, orașe, castele sau fiefuri în beneficiul ei sau al copiilor care urmau să se nască din căsătorie. După cucerirea provinciilor sudice în secolele al XIII-lea - al XIV-lea, dreptul roman și al său regim dotal supraviețuiesc, marea nobilime venită din nord adoptându-le de la populația cucerită. *Dotalitium*-ul nu includea întotdeauna terenuri sau castele, dar uneori soțul se angaja să asigure cu acest titlu o rentă fixă, provenind de la un domeniu pe care îl avea deja sau pe care urma să îl cumpere.⁶¹

În epoca feudală se păstrase vechiul regim dotal roman clasic de inalienabilitate relativă a dotei (fără consimțământul soției), reglementat odinioară de legea *Iulia de adulteriis*, și nu se adoptase încă sistemul bizantin de inalienabilitate absolută a dotei. În secolul al XI-lea, soțul putea încă să înstrăineze bunurile dotale, cu acordul soției sale. Sistemul bizantin al împăratului Iustinian a fost însă mai târziu adoptat treptat și în sudul Franței⁶², inalienabilitatea relativă a dotei rămânând să se aplice în Normandia (zonă cutumiară care aplica regimul dotal roman, influența romană venind pe filieră vizigotă) și la Toulouse, până chiar la intrarea în vigoare a Codului civil napoleonian⁶³.

Dota putea să cuprindă fie toate bunurile femeii măritate, fie doar o parte din acestea, în acest din urmă caz, bunurile femeii care nu făceau parte din dotă fiind numite *parafernale* și aflându-se în general sub controlul și în folosința soției.⁶⁴ Regimul roman clasic al dotei prevedea că bunurile dotale treceau în proprietatea soțului, soția având un drept de creanță la restituirea dotei în caz de divorț și, ulterior, și în caz de predeces al soțului.⁶⁵

Inalienabilitatea dotei a fost asigurată prin aplicarea în vechiul drept francez a *senatus-consultului Velleian*, datând din vremea împăraților Claudius și Vespasian, modificat de împăratul Iustinian, care interzicea femeii măritate să se oblighe pentru altul sau în interesul altuia, în primul rând fiindu-i interzis să se oblighe în interesul soțului său.⁶⁶

Sudul Franței, după invaziile germanice din secolul al VI-lea, a fost izolat multă vreme de evoluțiile dreptului roman din Imperiul de răsărit și de reformele lui Iustinian. În "țara dreptului scris" s-a păstrat multă vreme dreptul roman clasic, sintetizat de conducătorii germanici în culegeri cum sunt *Breviarum Alarici* pentru supușii lor galo-romani, care nu făceau decât să reia Codul Theodosian și scrierile jurisconsultilor Gaius, Paul, Ulpian și Papinian.⁶⁷ Astfel, dota era necesară în vederea căsătoriei și trebuia constituită de tată, soțul făcea și el viitoarei soții, înainte de nuntă, o donație numită *sponsalitia (donatio ante nuptias)*, se păstrasera regulile străvechi romane privind administrarea și conservarea dotei de către soț, cazurile de restituire sau de păstrare a bunurilor dotale de către soț sau a donației *ante nuptias* de către soție.⁶⁸

Abia din secolul al XI-lea se poate detecta o racordare cel puțin parțială a dreptului roman din sudul Franței la evoluțiile aduse de reformele lui Iustinian, în *Exceptiones Petri legum Romanarum* de la mijlocul aceluși secol dota nemaifiind necesară pentru validitatea căsătoriei, înstrăinarea imobilelor neevaluate fiind interzisă chiar cu acordul soției.⁶⁹ În aceasta culegere medievală se prevede că soțul putea totuși înstrăina bunurile mobile și imobilele dotale evaluate chiar fără acordul soției, că dota revenea soțului la moartea soției în deplină proprietate dacă nu aveau copii și sub formă de uzufruct și o cotă virilă dacă aveau copii, că donația *propter nuptias* trebuia să fie egală cu dota, femeia care se recăsătorea în anul de doliu urmând a fi declarată infamă și a pierde donația *propter nuptias*.⁷⁰ Dota conferea soției o ipotecă tacită asupra bunurilor soțului din ziua convenției matrimoniale, fără a avea preferință față de creditorii anteriori ai acestuia, iar soția putea să-și înstrăineze bunurile parafernale (extradotale) fără acordul soțului, donațiile între soți fiind permise doar pentru constituire de dotă sau pentru nuntă.⁷¹

REGIMURILE PREMODERNE DE SEPARAȚIE DE BUNURI

În Franța medievală, regimurile de separație de bunuri erau atipice, cu excepția regimului dotal care este în realitate și el un regim separatist *sui generis*⁷², și se puteau datora unei separații judiciare, unei convenții matrimoniale de separație de bunuri sau regimului fără comunitate.

Separția de bunuri propriu-zisă era văzută în epoca medievală ca un remediu și o contrapondere la regimul comunității, destinat să urmeze o comunitate matrimonială și să-i remedieze deficiențele.⁷³

Separția de bunuri judiciară era de regulă accesorie unei separări de corp, în spiritul *Decretalelor* Papei Grigore al IX-lea, dar începând cu secolul al XII-lea au apărut și separări de bunuri judiciare autonome, care nu implicau și separarea de corp, soția cerându-și "dreptul de supraviețuire" (*douaire*) de la soțul încă în viață pe motiv de proastă administrare a bunurilor comune de către acesta din urmă, această împrejurare fiind prevăzută explicit în legiurile din Ierusalim (*Assises de Jérusalem*). În secolul al XIV-lea se înregistrau separări amiabile de bunuri, aprobate de Parlamentul din Paris.⁷⁴

Separția de bunuri putea rezulta însă și din prevederile convenției matrimoniale, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, la Paris, fiind înregistrate convenții matrimoniale în care apărea explicit că soției îi reveneau doar bunurile pe care le-a adus și nimic în plus.⁷⁵ Această separție de bunuri putea însemna, în funcție de regiune și cutuma aplicabilă, că soția putea să se oblige singură sau că nu putea să-și asume obligații fără acordul soțului.⁷⁶ Părerea majoritară era că, în cazul separției de bunuri propriu-zise, soția își administra bunurile proprii și putea să contracteze și să-și asume obligații legate de simpla administrare a bunurilor singură, fără acordul soțului, dar că, în general, nu putea să înstrăineze sau să își ipotecheze bunurile fără autorizarea soțului.⁷⁷ Existau însă și excepții, în Bourgogne fiindu-i acordat femeii de către tribunal dreptul de înstrăinare în caz de separție judiciară de bunuri, iar în Hainaut și Montargis existând cutume favorabile dreptului de dispoziție al femeii măritate în caz de separție de bunuri.⁷⁸

În ceea ce privește posibilitatea ca, prin convenția matrimonială cu prevederi de separare de bunuri, să fie acordată femeii măritate o autorizație generală de a-și înstrăina liber bunurile pe toată durata căsătoriei, aceasta nu a fost acceptată decât în Flandra și în Berry, doctrina juridică prer evoluționară și chiar Codul civil din 1804 fiindu-i ostile, în pofida tendințelor liberale ale practicii.⁷⁹

Regimul fără comunitate, păstrat și în Codul civil francez din 1804, se regăsea mai ales în regiunea Toulouse din sudul Franței, unde se stipula frecvent în convențiile de constituire de dotă că părțile excludeau explicit existența oricărei comunități matrimoniale⁸⁰. Această clauză accesorie a ajuns să se păstreze în convențiile matrimoniale, în virtutea obișnuinței, chiar în lipsa constituirii de dotă. În acest regim matrimonial de tip separatist, soția nu avea dreptul de administrare a bunurilor proprii și nu putea să contracteze sau să se oblige fără acordul soțului său.⁸¹

REGIMURILE MATRIMONIALE MODERNE DIN CODUL CIVIL NAPOLEONEAN DE LA 1804

Codul civil napoleonean de la 1804 a instituit regimul comunității matrimoniale ca și regim de drept comun în întreaga Franță, permițând totuși soților să adopte un alt regim

matrimonial sau să modifice regimul legal supletiv prin convenții derogatorii. Derogările erau totuși limitate, în forma inițială a Codului civil francez, la a nu aduce atingere drepturilor bărbatului ca șef al comunității matrimoniale sau drepturilor conferite de puterea părintească soțului supraviețuitor, precum și ordinii legale a succesiunii. Noul cod civil francez interzicea soților să supună regimul lor matrimonial cutumelor sau statutelor locale abolite de cod și urmărea să împiedice derogările de la lege făcute într-un scop aristocratic.⁸²

Regimul comunității legale din Codul civil francez a fost împrumutat din vechiul drept cutumiar, mai ales din Cutuma din Paris, care era cutuma dominantă printre cele peste șazeci de cutume existente.⁸³ Codul a păstrat distincția cutumiară între bunurile proprii și achiziții, între bunurile mobile și imobile. Toate achizițiile din timpul căsătoriei fac parte din comunitate și se împart în mod egal între soți, bineînțeles în lipsa unei convenții matrimoniale contrare. Soții pot stipula o clauză de preciput, clauză care să permită soțului supraviețuitor să păstreze o anumită sumă înainte de partajul succesoral sau o parte mai mare din comunitate sau chiar întreaga masă a bunurilor comune. Soția este protejată împotriva proastei gestionări de către soț a bunurilor comunității prin soluțiile consacrate de jurisprudența anterioară în ce privește preluarea părții sale din bunurile comun, plata datoriilor comune și dreptul de a renunța la comunitate (art. 1428, 1453, 1471, 1483 C.civ. fr.).⁸⁴

Codul civil de la 1804 abolise însă acel *douaire*, întrucât acesta era privit ca o modalitate particulară de succesiune în favoarea văduvei. Donațiile erau permise între soți dar erau revocabile, conform soluției clasice din dreptul roman. Legislația civilă franceză modernă interzicea donațiile reciproce între soți, spre deosebire de dreptul cutumiar anterior, iar cotitatea disponibilă era limitată, în cazul unei a doua căsătorii, la cel mult echivalentul părții celei mai mici a unui copil și nu mai mult de un sfert din bunuri, fiind interzise donațiile indirecte sau deghizate care ar fi urmărit ocolirea acestei prohibiții.⁸⁵

Regulile regimului dotal din art. 1540-1581 C.civ.fr. din 1804 nu au deloc un caracter inovator, fiind pur și simplu consacrarea reglementărilor dreptului roman așa cum fusese acesta înțeles în regiunile dreptului scris. Art. 1559 C.civ.fr. din 1804 a introdus chiar reglementări noi ale dreptului roman, neacceptate anterior în Franța, privind posibilitatea schimbului unui imobil dotal, cu acordul soției, cu un alt imobil echivalent care se va include în dotă, aceste prevederi romane nefiind acceptate sub regimul prer evoluționar (*ancien régime*), întrucât rațiunile reglementării romane erau străine acelei epoci dar și-au redobândit actualitatea în contextul postrevoluționar.⁸⁶

REGIMURILE MATRIMONIALE ÎN CODUL CIVIL ROMÂN DIN 1864

Sub imperiul reglementărilor din Codul civil român de la 1864, efectele căsătoriei erau radical diferite de cele de azi. Unul dintre cele mai importante efecte ale căsătoriei era incapacitatea femeii măritate, ceea ce însemna că pentru toate actele de o anumită importanță pe care vroia să le facă asupra averii sale, femeia căsătorită avea nevoie de

autorizația soțului sau a justiției, putând încheia singură doar acele acte juridice determinate expres de lege și care aveau o importanță mai redusă.⁸⁷

Deși art. 1224 C. civ. din 1864 prevedea că „*verice convențiuni matrimoniale sunt libere între soți*”, această libertate de alegere a regimului matrimonial era totuși îngrădită de același articol, care preciza că sunt interzise „*convențiunile care vatămă drepturile bărbatului de cap al familiei sau de cap al asociațiunii conjugale*”.

Drepturile bărbatului de cap al familiei decurgeau din așa numita putere maritală, reglementată ca un efect al căsătoriei. Astfel, art. 194 C. civ. din 1864 impunea soților „*credință, sprijin și ajutor unuia față de altul*”, ceea ce e aproape identic cu obligațiile actuale de fidelitate, sprijin moral și material reciproc. Inegalitatea ce rezultă din puterea maritală este mai pregnantă în articolul 195 C. civ., care prevedea că bărbatul datorează „*protecție*” femeii, iar femeia datorează „*ascultare*” bărbatului. Pe aceeași linie de natură patriarhală continuă art. 196 C. civ. din 1864, care prevedea că femeia e datoare să locuiască cu bărbatul său și să-l urmeze, iar bărbatul trebuia să o primească și să-i înlesnească traiul. Aceste prevederi ale legii care reglementau, în principal, efectele nepatrimoniale ale căsătoriei, erau imperative și nu puteau fi modificate prin contractul de căsătorie, orice prevedere contractuală în acest sens fiind nulă.

Un regim matrimonial reprezintă un ansamblu de reguli care guvernează raporturile patrimoniale ce se nasc din căsătorie.⁸⁸ Capacitatea femeii măritate varia în funcție de regimul matrimonial adoptat, legea interzicând însă stipularea unei capacități absolute a femeii măritate sau a unei incapacități absolute a acesteia, ceea ce ar fi însemnat incapacitatea de a se obliga chiar cu autorizarea bărbatului sau a justiției.

Efectele patrimoniale ale căsătoriei erau și ele deosebit de severe pentru femeie. Art. 197 C. civ. din 1864 prevedea că femeia nu putea porni judecată fără autorizarea bărbatului ei, chiar și atunci când era comerciantă. Art. 199 C. civ. definește mai departe incapacitatea femeii măritate, arătând că „*femeia având chiar parafernă* (bunuri proprii ale femeii, care nu fac parte din dotă, și asupra cărora femeia căsătorită exercită administrarea și folosința) *nu o poate da, înstrăina, ipoteca, nu poate dobândi avere cu titlu oneros sau gratuit, fără concursul bărbatului la facerea actului, sau prin deosebit consimțământ înscris*”.⁸⁹

Datorită libertății convențiilor matrimoniale, raporturile patrimoniale dintre soți puteau fi reglementate, teoretic, într-o infinitate de moduri. Cu toată această diversitate, regimurile matrimoniale puteau fi totuși clasificate în patru categorii principale: regimul separației de bunuri, regimul comunității de bunuri, regimul fără comunitate și regimul dotal. În România se întâlneau în practică doar regimul separației și cel dotal, acesta din urmă fiind și singurul reglementat în detaliu de Codul civil⁹⁰, reglementări ce aveau doar un caracter supletiv, pentru cazul în care părțile alegeau acest regim fără a detalia regulile ce le vor urma.⁹¹

Regimul separației de bunuri era regimul de drept comun⁹², deoarece se aplica în situația în care nu se încheia nici o convenție matrimonială⁹³. Exista posibilitatea ca acest regim să fie ales expres prin convenție, caz în care se putea ajusta acest regim după nevoie, fără a se putea însă încălca normele imperative ale legii cum erau cele privind incapacitatea femeii măritate.

În acest regim matrimonial, bunurile prezente și viitoare ale fiecărui soț erau total separate de bunurile celuilalt soț, fiecare păstrând asupra patrimoniului său drepturile pe care le avea înainte de căsătorie: administrarea, folosința și libera dispoziție asupra averii sale (art. 1285 C. civ. din 1864).⁹⁴ Acest regim era cel mai favorabil femeii, deoarece era singurul regim matrimonial în care femeia păstrează dreptul exclusiv de a-și administra și folosi bunurile.⁹⁵ Femeia aflată în această situație trebuia totuși să dea, din veniturile averii sale, o sumă drept contribuție la sarcinile căsătoriei, cuantumul sumei putând fi fixat prin contractul de căsătorie sau, dacă nu a fost fixat prin contract, acest cuantum era fixat în raport de mijloacele ambilor soți⁹⁶, fiind în principiu o treime din venituri.⁹⁷

Regimul comunității de bunuri nu era întâlnit în practică în România înaintea intrării în vigoare a Codului familiei în 1954, în acel regim totalitatea sau o parte a bunurilor soților alcătuind, pe timpul căsătoriei, o masă comună ce aparținea soților în coproprietate și care era administrată, cu puteri foarte largi, de către bărbat. Acest regim matrimonial se întâlnea, în perioada interbelică, sub forma comunității universale de bunuri în Germania, Elveția și rar în Franța, iar sub forma comunității de mobile și achiziții sau a comunității reduse la achiziții era foarte răspândită în Franța, unde comunitatea de mobile și achiziții reprezenta regimul de drept comun.⁹⁸

Regimul fără comunitate era regimul de drept comun al Elveției și al Germaniei în perioada interbelică. În acest regim nu existau bunuri comune, soții rămânând proprietari deplin ai bunurilor lor prezente și viitoare. Acest regim era însă foarte dezavantajos pentru femeia măritată, deoarece bărbatul avea dreptul de a administra și folosi toate bunurile ambilor soți.⁹⁹

Regimul dotal era regimul matrimonial reglementat expres în Codul civil român din 1864. În acest regim, fiecare soț păstra, în principiu, proprietatea exclusivă a bunurilor sale, neexistând o masă de bunuri comune ale soților. Deosebirea față de regimul separației de bunuri era dată de faptul că o parte a bunurilor femeii constituia dota sau zestrea, aceste bunuri fiind administrate și folosite de bărbat¹⁰⁰, ca și în regimul fără comunitate. Bunurile femeii care nu făceau parte din dotă alcătuiau *paraferna*, care era administrată și folosită de femeie ca și în cazul regimului separației de bunuri.¹⁰¹

Dota era alcătuită din bunuri pe care femeia și le constituia singură drept dotă și din bunuri date femeii de către un terț prin contractul de căsătorie, precum și din bunuri subrogate în timpul căsătoriei unor bunuri dotale anterioare.¹⁰² Dota nu putea fi constituită sau mărită în timpul căsătoriei, art. 1236 C. civ. din 1864 agravând și extinzând astfel principiul imutabilității convențiilor matrimoniale.¹⁰³

Principala caracteristică a regimului dotal, care îl diferenția de celelalte regimuri matrimoniale, era inalienabilitatea dotei imobiliare¹⁰⁴, cea mai importantă dar nu singura garanție pe care Codul civil din 1864 o institua spre a asigura păstrarea dotei prin îngrădirea drepturilor bărbatului asupra acesteia.¹⁰⁵ Imobilele dotale nu puteau fi înstrăinate sau ipotecate, nu puteau fi urmărite de creditori și erau imprescriptibile achizitiv sau extinctiv.¹⁰⁶ Art. 1252 C. civ. din 1864 permitea înstrăinarea imobilelor dotale, dacă acest lucru era admis de contractul de căsătorie, iar alte prevederi legale permiteau înstrăinarea acestor imobile

pentru motive expres prevăzute de lege, cum erau: procurarea de alimente familiei, căpătuirea copiilor, scoaterea din închisoare a unuia dintre soți, pentru a plăti datoriile femeii sau ale înzeștrătorului anterioare căsătoriei etc.¹⁰⁷

Art. 1256 C. civ. din 1864 permitea femeii să ceară, în anumite condiții, separația de patrimonii, ceea ce avea ca efect sustragerea dotei de sub administrarea și folosința bărbatului. Separația de patrimonii era judecătorească și putea fi cerută atunci când situația sau actele bărbatului erau de natură a periclita dota: era insolubil, administra rău bunurile sau rispea dota.¹⁰⁸ În urma separației, femeia dobânda libera administrare și folosință a bunurilor dotale, dar acestea nu-și pierdeau caracterul dotal, imobilele dotale rămând în continuare inalienabile, imprescriptibile și insesizabile.¹⁰⁹

Dota trebuia restituită de bărbat sau de moștenitorii acestuia când căsătoria se desfăcea prin divorț sau înceta prin moartea unui soț, când femeia obținea separația de patrimonii, când bărbatul era insolubil, când unul dintre soți era dispărut și moștenitorii săi obțineau punerea provizorie în posesia bunurilor.¹¹⁰

Pentru a garanta femeii restituirea dotei mobiliare, care nu era inalienabilă, Codul civil instituie o ipotecă legală, neprivilegiată, specială și supusă inscripțiunii, asupra unor imobile ale bărbatului, atâtea câte erau necesare pentru siguranța dotei. Ipoteca legală garanta doar dota alienabilă, iar femeia nu putea renunța la această ipotecă legală.¹¹¹

Acest regim matrimonial era răspândit în perioada interbelică mai ales în țările latine, în Italia fiind regimul matrimonial legal, iar în România fiind destul de răspândit.

Convențiile matrimoniale trebuiau făcute prin tribunal, mai înainte de încheierea căsătoriei. Sancțiunea lipsei de formă autentică a contractului de căsătorie era nulitatea absolută.¹¹² Conform art. 708 din Codul de procedură civilă din 1864, orice contract de căsătorie, convenție matrimonială sau foaie dotală trebuiau transcrise cuvânt cu cuvânt într-un registru special, ținut la grefa fiecărui tribunal județean. Scopul acestei publicități era informarea terților asupra situației juridice a bunurilor soților pentru a-i proteja de fraudă.

Alte măsuri complementare de publicitate a convențiilor matrimoniale erau prevăzute de art. 712 C. pr. civ. din 1864, care impunea transcrierea actului de dotă imobiliară în registrul de mutații al locului situării imobilelor, și de art. 61-62 C. civ. din 1864, care obliga pe ofițerul de stare civilă care celebra căsătoria să îi întrebe pe viitorii soți și pe cei care autorizau căsătoria dacă s-a încheiat vreun contract de căsătorie, iar în caz afirmativ să treacă în actul de încheiere a căsătoriei data contractului și autoritatea care l-a autenticat.¹¹³

Convențiile matrimoniale erau imutabile, ele trebuind făcute înainte de celebrarea căsătoriei și nemaiputând fi modificate după încheierea acestora. Rațiunea imutabilității era ocrotirea unor terți interesați de efectele contactului de căsătorie, cum ar fi copiii născuți din căsătorie, familiile soților sau creditorii. Convențiile matrimoniale aveau caracterul unor veritabile pacte de familie, încheiate cu contribuția decisivă a părinților soților, și prin posibilitatea modificării contractului doar prin voința soților s-ar fi nesocotit voința celorlalți participanți la pact. Se mai argumenta în doctrina vremii că imutabilitatea o ocrotea pe femeie

în fața presiunilor pe care le-ar fi făcut bărbatul pentru modificarea convenției, situație ce ar fi dus fie la dezavantaje patrimoniale pentru femeie, fie la distrugerea armoniei căsniciei dacă femeia nu ceda insistențelor soțului.¹¹⁴

Contractul de căsătorie nu putea fi afectat de modalități. Art. 1232 C. civ. din 1864 interzicea stipularea unui termen sau a unei condiții suspensive, iar un termen extinctiv sau o condiție rezolutorie ar fi însemnat alegerea unui regim matrimonial ce s-ar fi schimbat, la împlinirea modalității, în regimul de drept comun al separației de bunuri, ceea ce ar fi încălcat indirect principiul imutabilității convențiilor matrimoniale.¹¹⁵

CONCLUZII

Regimurile matrimoniale contemporane din România: regimul legal al comunității restrânse la achiziții, regimul separației de bunuri cu sau fără participație la achiziții și regimul comunității convenționale își au originile istorice în dreptul roman și în dreptul cutumiar francez, primele regimuri de separație de bunuri și regimurile de comunitate de achiziții cu o influență sesizabilă asupra dreptului contemporan apărând în aceste contexte istorice. Situația actuală a regimurilor matrimoniale pare însă că nu mai are nicio legătură cu regimurile din vechime datorită îmbunătățirii considerabile a statutului juridic al femeii măritate, care nu se mai află în niciun fel în vreo situație de inferioritate juridică față de soțul său, și datorită luării în considerare a familiei în înțelesul său restrâns, "nuclear", de soți și copiii lor minori, fără preocupările dinastice și dotale ale vremurilor trecute.

Credem însă că demersurile de cunoaștere a istoriei relevante a dreptului nu sunt lipsite de importanță practică, cultura juridică neputându-se limita la dreptul pozitiv, întrucât rațiunile profunde și mecanismele de funcționare ale unor instituții juridice pot fi cel mai bine decelate pe fundalul mai larg al istoriei universale a dreptului întrucât, în cuvintele Ecclesiastului: *Ceea ce a mai fost, aceea va mai fi, și ceea ce s-a întâmplat se va mai petrece, căci nu este nimic nou sub soare.*

* Asistent, UBB Cluj-Napoca, avocat, Baroul Cluj; marius_floare@yahoo.com.

¹ P. Vasilescu, *Regimuri matrimoniale*, Ed. a II-a, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 70

² A se vedea E. Florian, *Dreptul familiei*, Ediția a 4-a, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 79

³ A. Loysel, *Institutes coutumières (Nouvelle édition revue, corrigée et augmentée)*, Tome premier, Durand, Paris, 1846, p. 167

⁴ Pentru accepțiunea largă a noțiunii de regim matrimonial, a se vedea și P. Vasilescu, op. cit., pp. 20-21

⁵ Ch. Ginoulhiac, *Histoire du régime dotal et de la communauté en France*, Joubert, Paris, 1842, p. 285-286

⁶ A se vedea P. Gide, *Étude sur la condition privée de la femme dans le droit ancien et moderne et en particulier sur le sénatus-consulte velléien*, Deuxième édition, L. Larose et Forcel, Paris, 1885

⁷ A. Watson, *The Evolution of Western Private Law - Expanded Edition*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 2001, pp. 11-13

- ⁸ J. Bryce, *Studies in History and Jurisprudence*, vol. II, Oxford University Press, New York, 1901, pp. 786-789; V. Hanga, *Drept roman*, Ed. a VIII-a, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 1999, pp. 124-125
- ⁹ L. Guillaouard, *Traité du contrat de mariage*, Tome premier, Troisième édition, Ed. A. Pedone, Paris, 1894, p. 20
- ¹⁰ Idem, pp. 20-21
- ¹¹ Idem, pp. 22-23, V. Hanga, op. cit., p. 128
- ¹² L. Guillaouard, op. cit., pp. 23-24
- ¹³ Idem, pp. 24-25, V. Hanga, op. cit., p. 128
- ¹⁴ L. Guillaouard, op. cit., pp. 25-26; V. Hanga, op. cit., pp. 128-129
- ¹⁵ L. Guillaouard, op. cit., pp. 26-27
- ¹⁶ V. Hanga, op. cit., p. 130
- ¹⁷ J. Bryce, op. cit., pp. 794-798
- ¹⁸ Ibidem
- ¹⁹ J. Bryce, op. cit., p. 797-798, V. Hanga, op. cit., p. 128
- ²⁰ J. Bryce, op. cit., p. 803
- ²¹ Idem, pp. 803-805
- ²² J. Bryce, op. cit., p. 806
- ²³ P. Gide, op. cit., p. 190
- ²⁴ P. Collinet, *Études historiques sur le droit de Justinien*, Tome Premier, Librairie de la Société du Recueil Sirey, 1912, pp. 145-146
- ²⁵ P. Gide, op. cit., pp. 190-191
- ²⁶ L. Guillaouard, op. cit., p. 28
- ²⁷ G. d'Espinay, *La féodalité et le droit civil français*, Imprimerie de P. Godet, Saumur, 1862, pp. 169-170
- ²⁸ Idem, p. 170
- ²⁹ L. Guillaouard, op. cit., p. 29
- ³⁰ Ibidem
- ³¹ J. F. von Schulte, *Histoire du droit et des institutions de l'Allemagne*, traduit et annoté sur la 5e édition par Marcel Fournier, A. Durand et Pedone-Lauriel, Paris, 1882, pp. 498-499
- ³² Idem, pp. 499-500
- ³³ Ibidem
- ³⁴ A se vedea L. Guillaouard, op. cit., pp. 29-32
- ³⁵ Idem, pp. 30-32
- ³⁶ A. Loysel, op. cit., pp. 167-170
- ³⁷ G. d'Espinay, op. cit., pp. 170-171
- ³⁸ P. Viollet, *Histoire du droit civil français - accompagnée de notions de droit canonique et d'indications bibliographiques*, Seconde édition, L. Larose & Forcel, Éditeurs, Paris, 1893, pp. 774-775
- ³⁹ J. F. von Schulte, op. cit., pp. 500-501
- ⁴⁰ G. d'Espinay, op. cit., pp. 179-180
- ⁴¹ A se vedea A. Loysel, op. cit., pp. 148-149
- ⁴² Așa-zisele "legi barbare" (*leges Barbarorum*) se referă la culegerile de legiuri ale diverselor popoare germanice (franci salieni, franci ripuari, burgunzi, vizigoți etc.) din Evul mediu timpuriu, de aplicație personală, scrise în latină și influențate în diverse grade de dreptul roman

⁴³ G. d'Espinay, op. cit., p. 180

⁴⁴ Ibidem

⁴⁵ L. Guillaouard, *Traité du contrat de mariage*, Tome premier, Troisième édition, Ed. A. Pedone, Paris, 1894, p. 32

⁴⁶ Ibidem

⁴⁷ P. Viollet, op. cit., p. 773

⁴⁸ Idem, p. 774

⁴⁹ G. d'Espinay, op. cit., pp. 181-182

⁵⁰ P. Viollet, op. cit., p. 775

⁵¹ G. d'Espinay, op. cit., pp. 183-184

⁵² Idem, pp.186-187

⁵³ Idem, p. 189

⁵⁴ P. Viollet, op. cit., pp. 776-777

⁵⁵ G. d'Espinay, op. cit., pp.190-191

⁵⁶ A. Loysel, op. cit., pp. 149-151

⁵⁷ G. d'Espinay, op. cit., p. 389

⁵⁸ Idem, p. 393

⁵⁹ P. Viollet, op. cit., p. 795

⁶⁰ Ibidem

⁶¹ G. d'Espinay, op. cit., pp. 191-192

⁶² G. d'Espinay, op. cit., pp. 191-192; P. Viollet, op. cit., pp. 796-797

⁶³ P. Viollet, op. cit., p. 797-798

⁶⁴ Idem, pp. 795-796

⁶⁵ Idem, p. 796

⁶⁶ Idem, p. 798

⁶⁷ Ch. Ginoulhiac, op. cit., pp. 114-115

⁶⁸ Idem, pp. 115-116

⁶⁹ Idem, pp. 123-124

⁷⁰ Idem, pp. 124-125

⁷¹ Idem, pp. 125-126

⁷² P. Viollet, op. cit., p. 804

⁷³ Idem, p. 789

⁷⁴ Idem, pp. 789-790

⁷⁵ Ibidem

⁷⁶ Idem, p. 790-791

⁷⁷ P. Viollet, op. cit., pp. 791-792; A. Loysel, op. cit., pp. 160-161, 380

⁷⁸ P. Viollet, op. cit., p. 792

⁷⁹ Idem, pp. 792-793

⁸⁰ P. Bressolles, *Les régimes matrimoniaux actuellement pratiqués dans le pays Toulousain*, 1880, p. 21 *apud* P. Viollet, op. cit., p. 791

⁸¹ Ibidem

⁸² G. d'Espinay, op. cit., pp. 458-459; A. Watson, op. cit., p. 11

- ⁸³ A. Watson, op. cit., p. 12
- ⁸⁴ G. d'Espinay, op. cit., pp. 459-460
- ⁸⁵ Idem, pp. 458-461
- ⁸⁶ A. Watson, *The Evolution of Western Private Law - Expanded Edition*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 2001, p. 11
- ⁸⁷ C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, „Tratat de drept civil român”, Ed. „Naționala” S. Ciornei, București, 1928, vol. III, pag. 68
- ⁸⁸ Idem, p. 1
- ⁸⁹ Idem, p. 69
- ⁹⁰ I.P. Filipescu, „Tratat de dreptul familiei”, Editura All, București, 1993, p. 73
- ⁹¹ C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., pp. 2-4
- ⁹² Idem, p. 3
- ⁹³ I.P. Filipescu, op. cit. 1993, p. 73
- ⁹⁴ Ibidem
- ⁹⁵ C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 2
- ⁹⁶ Idem, pp. 93-94
- ⁹⁷ I.P. Filipescu, op. cit. 1993, p. 73
- ⁹⁸ C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 3
- ⁹⁹ Ibidem
- ¹⁰⁰ I.P. Filipescu, op. cit. 1993, p. 73
- ¹⁰¹ C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., pp. 3-4
- ¹⁰² Idem, p. 142
- ¹⁰³ Idem, pp. 156-157
- ¹⁰⁴ I.P. Filipescu, op. cit. 1993, p. 74
- ¹⁰⁵ C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 4
- ¹⁰⁶ Idem, pp. 186-187
- ¹⁰⁷ Idem, pp. 212-213
- ¹⁰⁸ Idem, pp. 266-269
- ¹⁰⁹ Idem, p. 280
- ¹¹⁰ Idem, p. 300
- ¹¹¹ Idem, pp. 322-325
- ¹¹² Idem, p. 20-21
- ¹¹³ C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 22
- ¹¹⁴ Idem, pp. 36-37
- ¹¹⁵ Idem, pp. 47-49